

Vadfiske

Av Pär-Olof Berg • Publicerad i Kvillebygden 2007

Under mina år till sjöss, i fiske- och handelsfartyg, har en period särskilt etsat sig fast i mitt minne och på min näthinna. Det var tiden efter (äntligen) avslutad grundskola, då jag skulle få ägna mig åt mitt stora intresse och min blivande sysselsättning - åtminstone för en tid - fiske på heltid.

Den våren år 1974 hade jag blivit lovad att, om det blev makrill under sommaren, få vara med på snörpvadfiske med SD 833 "Junkern" från Kalvö, med Hilding (f. 1912) och Bertil Arvidsson (f. 1909) samt Yngve Olsson (f. 1912). Med Hilding och Bertil hade jag tillbringat många fiskedagar sedan tioårsåldern med hummerfiske i Väderöarna, älfiske med tinor, långa kast med torskquad i Jorefjorden samt dörje- och backefiske. Men nu skulle jag vara med på riktigt, på vadfiske efter makrill med full lott, det vill säga med lika stor del i fångsten som de andra, äldre fiskarna fick.

Yngve Olsson och Hilding Arvidsson ombord i "833 Junkern". En ålsump ligger på båten. Hamburgsunds Bildarkiv.

Måndagen efter midsommarhelgen gick alla och väntade på tecken efter makrill som "garnade", med vilket menas att i stim jaga plankton. Själv var jag inte ute och dörjade denna dag, och plötsligt började "bryggetelegrafan" förtälja, att makrillen visat sig. Mina oljekläder (storlek 46, de minsta som fanns, men ändå med gott om plats för en femtonåring) och farfars fars mattina låg snart på Yngves sjöbodsvale. Ute i Kalven kommer Yngve själv i sin jolle med regulatorn på högsta möjliga, dels för att landa dörjemakrillen – även Hildings – dels för att hämta mig och fylla på mattinan. Han och Hilding hade varit i kontakt via radio – en nymodighet som även småfiskarna skaffat.

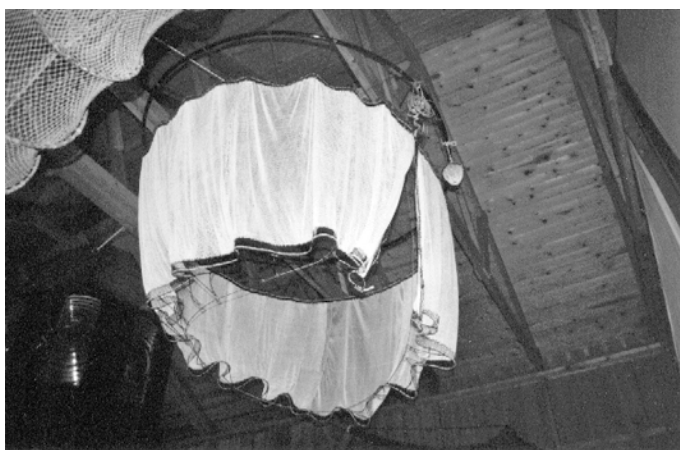
Nu var det mycket bråttom. När vi anlände till Kalvö hade utrustningen från sjöbodsrannet plockats ner av Bertil, och Junkern skulle förvandlas från dörjebåt till vadbåt. (Junkern kallades också "Gamle Spero" av bröderna.) Denna båt, av

kostertyp, var byggd runt 1885 och hade inköpts av Hildings och Bertils far. Den var öppen till 1932, då den halvdäckades och motor installerades - en encylindrig Skandia typ 21. Denna ersattes några år senare med dito typ 23A på 6-8 hästkrafter. Denna maskin gick under namnet "Trötte Teodor". I Fiskebäckskil däckades hon och försågs med brädgångar 1944. Ja, sådan såg hon ut, plus en 12 volt generator till lanternorna, när jag mönstrade på.

Tillbaka till handlingen. Nu monterades det tvånockade handspelet och "davitten" (däverten) med de två kastblocken till snörpelinan. Vidare togs ombord lännehåv, brigglar, rännan till snörperingarna samt själva snörpelinan (av hampa), som löper igenom vadens stroppförsedda ringar i undertelnen. Vidare även makrillmått, reservblykulor och dito kork m.m. Slutligen monterades en träskoning på avgasröret för att inte korktelnen skulle brännas, och styrbords vant lossades för att ha hela sidan fri. Sist men inte minst "bödelödda" innehållande garn, nålar och knivar om en reparation av redskapet skulle vara av nöden. När vi hade ätit en hastig middag, kunde vi nu med den stora vadekan på släp gå ut till Snig (Kalvöskär), där snörpvaden förvarades i "vabue" och vadbocken stod.

Efter att snörpelinan kvailats upp på däck, styrbord om skanskappen, och rännan surrats i skansluckans karm mot brädgången, började vi ta in vaden. Snörpvaden var av bomullsduk, 96 famnar lång och 32 alnar djup. (1 famn = 1,852 m och 1 aln = 60 cm). Den hade telnar av manilla (kork från Portugal) och blykulor som sänken. Mycket av detta material var mycket gammalt och härstammade, med sina inristade initialer, från sista sillperioden i slutet av 1800-talet. Jag vill minnas det var cirka 20 ringar, en på ungefär var femte famn, surrade i hanfotstroppar i undertelnen. Detta arrangemang gjorde att när vaden kastats (körts ut) runt stimmet, lades linan pånockarna, och hela vaden vevades för hand ihop till en säck. Yngve och jag hade "svebarne" (vevarna) och Hilding och Bertil halade i linan. Detta innebar för mig att jag åkte runt många varv "gratis" - det gick inte att mäta sig med folk som fostrats i båtar som roddes och där allt gjordes med handkraft. Mina skeppskamrater var mycket starka.

Vadfiske efter makrill, speciellt med snörpvad, är olidligt spännande. Man ser fisken och det gäller att lura sig runt stimmet på rätt sätt. Mycket, eller snarare allt, beror på "vadbrusens" (skepparens) skicklighet, dels att sätta vaden mot ström och vind, dels beräkna stimnets rörelse och beräkna redskapets omkrets i förhållande till ovanstående. Kännedom om bottenbeskaffenhet är givetvis mycket viktig. När vaden bottnar gäller det att det inte finns berg eller sten som kan "fläcka" (riva sönder) den.

En modell av snörpvad, gjord av artikelförfattaren, hänger i taket på Nestorsgårdens stora magasin.

Det behövs ett tränat öga för att upptäcka stimmen. Det kan ibland vara mycket svårt att se makrillen. Vid andra tillfällen kan det vara lättare.

Denna dag gick vi från Snig med torr vad, linan iskuren, och med stora förväntningar, förstås från mig, men inte minst från de övriga. Under gång var vi posterade stående, hållande i vant och stag, ivrigt spanande. Alla dessa faktorer behärskades till fulländning av Kalvölaget, som hade fostrats i havets hårda skola, där toften var skolbänk och far och farfar var lärare. Jag kan ännu i minnet se Hildings spända ansiktsuttryck och höra motorn, när varvtalet minskades (för att inte skrämma) eller ökades (för att hinna före ett redan skrämt makrillstim).

Vi höll bort över Hjärteröleden, och nord om Danholmen siktades den första makrillen. Med en kruttorr vad var chansen liten att få den, om den dök. Äntligen gjordes klart för kast - Hilding till rörs, Bertil skötte linan, Yngve lade av själva vaden med början på "första örat" med "simmen" och "daljen", alltså änden, med en större stentyngd. Min plats var i ekan, med en kort lina och en järnboj, som skulle göras fast i toften, detta för att snabbt kunna få ombord vaden och göra fast, när cirkeln var slut.

Makrillen står hårt under land. Under klangen från järnringarna närmar sig Junkern min position. Förbaskat! Precis när jag skickar ombord kulan, ser jag det randiga stimmet i solskenet passera under ekan och ut ur fällan.

– Ja, ja, säger Bertil, det blir fler kast. Yngve är något mer upprörd. Vi tar in vaden - inte på vanligt sätt utan genom att "dypa", d.v.s. ta in den baklänges.

– No ä vaé i alle fall våd, säger Hilding. Min besvikelse är stor, men det är bäst att inte säga nåt.

Första kastet bom, men nästa morgon går det bättre - vi får 900 kg sydväst om Borgen. När vi bussar in vaden, så sitter det ett par makrillar i duken, ett gott tecken, plus att korken gått ihop på ett ställe, där fisken tryckt på. Då kan jag inte hålla mig utan säger:

– No har ve'n.

– Då ä två gamle frå igår, söm ve ente så, kommenterar Bertil.

Det bästa kastet, då vi får 2670 kilo alldeles innanför Hummerskären, glömmer jag aldrig.

En "svartbag" (havstrut) hajar titt och dyker, just sydost om Hummerskären. I samma stund bryter stimmet ytan i morgonsolen och börjar snällt garna med måttlig fart. Vi ligger i bra position och jag hoppar i ekan med bojen under armen. Knappt hade jag landat på toften innan Hilding kommanderar: – La gå!

Vaden började rinna ut under försiktigt manövrerande, och snart är "Junkern" runt. Bertil faller ut däverten och snörpelina läggs till spels. I halvsnörppt läge tar Yngve mycket snabbt in "simmarna" så mycket det går, och vi hivar upp "snörpen", d.v.s. ringarna, tu blocks. Resten av simmarna tas in, och duksäcken är ett faktum. Redan går korktelnen ihop ungefär mitt på. Där står han (man säger alltid "han" om makrill).

Med gemensamma krafter börjar vi bussa in vaden akterut. Flera stora makrillar sitter i duken och upphetsningen stiger. När "lännet", det ställe i vaden med grövre duk, där fisken samlas, kommer upp, lägger vi vadekan vid korktelnen och gör fast lännestropparna i ekans sarg. På detta vis hänger lännet med fisk mellan vadbåt och eka. Hilding får tag i korken med haken och drar av alla krafter för att inte makritten ska pressa ner den under ytan innan vi ska göra a fast. Nu "torras" lännet, d.v.s. man tajtar duken så hårt det går, för att fisken ska lugna sig. Under några minuter dånar det och sprutar "flöss" (fjäll) och vatten. Sedan vidtar hävningen, för hand, av nästan 3 ton makrill med den stroppförsedda lännehäven - ett drygt arbete, där vi avlöser varandra. Ekan lastas full - cirka 1500 kg. Resten tas på "Junkerns" däck. En otroligt grann syn för ett fiskaröga!

När vi håller på och snörper, kommer två stora vadfiskebåtar - "Astrid" från Hyppeln och dess fölgebåt "Läcka" från Fiskebäck, två toppmoderna båtar. De kom direkt från Nordsjön. Även de var på makrillfiske, och ryktet hade gått. När de såg våra förehavanden, med tändkulemotor, bomullsvad och vinsch driven med "Armstrongspatent", lade de stopp och hurrade och vinkade med mössor och oljetröjor.

På väg mot Fjällbacka, genom Musörumpan hämtar jag mattinorna, för att få stärkande kaffe. Då tappar jag Yngves termos genom skansluckan rakt i durken, så att den går i kras. Ett försök till ursäkt ger följande kommentar från Yngve:

– Värnte lessen Perolle, ida har ve gjort så pass så ja köber en ny.

Varje lördag eftermiddag skulle vaden "bockas" - torkas - på ovan nämnda vadbock på Snig. "Junkern" med styrbordssidan längs berghällen och yngste man = undertecknad på åsen av boken för att slänga över slingorna på andra sidan. Bertil stod ombord, Hilding på sjösidan och Yngve på landsidan av boken under arbetet, som var ganska tungt. Genom denna

Det enda foto jag har från denna sommar är när vi landar just denna fångst vid fiskebryggan i Fjällbacka.

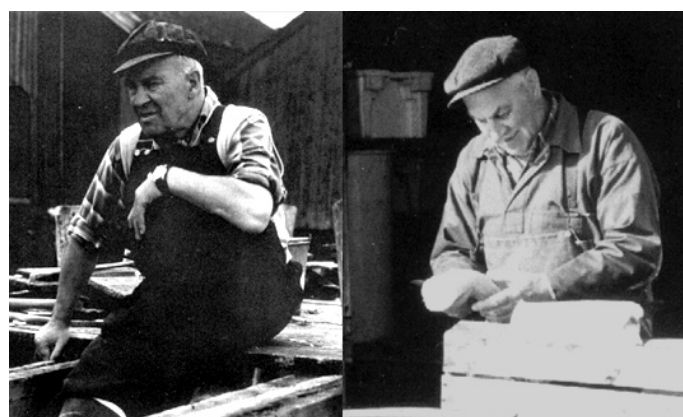
torkningsprocess undvek man att bomullsduken ruttade på däck under helgen. Det gjorde att man fick en torr snörpvad ombord på måndag morgon – om det inte regnade.

Vi fick även ett kast på 2300 kg mellan Brattholmen och Eriken i Musöfjorden och flera kast på 900-1000 kg, stora stim med stor, grann makrill. Minsta fångsten - 90 kg - fick vi långt inne i Eken, nord om Kämpersvik. Det bästa fisket var dock i området Musö - Otterö.

Denna sommar bjöd på ett ovanligt gott fiske. Under cirka fyra veckor fiskade vi drygt 14000 kg utan att fläcka sönder en maska och med endast två resultatlösa kast. Trots ett bra fiske var det ovanligt bra priser. Medelpriset låg på fyra kronor. Detta gjorde att jag på min lott gjorde 5392 kr och 80 öre, en enorm inkomst på så kort tid för en kille i min ålder på den tiden. Efter avslutat fiske skulle pengarna "byttas" (delas). En strikt mansdominerad sysselsättning, så systrar och hustrur gjorde sig inte besvär med att komma in i Bertils kammar på övervåningen. Dessa systrar och hustrur var inte heller betrodda att gå till Göteborgs Bank för att lösa in checkarna från fiskarföreningen, men det var däremot lagets yngste man. Hilding påpekade att jag borde skaffa en säck till pengarna, vilket också skedde, en liten säck märkt "Riksbanken", som jag fortfarande har kvar.

En högtidlig stämning rådde i kammaren. Eftersom jag "sist hade gått i skolan" ombads jag utföra beräkningarna, vilka utfördes med så kallad divisionstrappa, en nymodighet inom matematiken, som inte använts på Kalvö tidigare. Denna metod befanns inte helt tillförlitlig, så Bertil kontrollräknade med den äldre metoden. Beräkningen var enkel. När bränsleför-

brukning etc. räknats bort fördelades pengarna enligt följande: Båten och vaden, den så kallade båtloten, uppgick till 20% och de fyra besättningsmedlemmarna erhöll vardera 20%. När allt var uträknat, släpptes "på nåder" system Märta in med förfriskningar i form av kaffe, saft, bullar och karameller.

Bertil och Hilding Arvidsson.

Bilderna tillhör Hamburgsunds Bildarkiv

Nu är dessa rättframma, godhjärtade och lågmälda människor borta sedan många år - och med dem en enorm yrkesskicklighet och kunskap om hav och fiske. Vadbocken på Snig finns inte mer, ej heller båtar och redskap, men minnet av blåslampans väsende och startslagen på oljepumpen samt lukten av egyptisk bomull blandad med "fesk och maneda" lever kvar. När jag från bryggvingen i Nordatlanten ser makrill, bluefish och tonfiskstim visa sig, går tankarna direkt tillbaka till sommaren 1974 - mitt första jobb till sjöss.